

Zdzisława Krążyńska

OPOZYCJE ASPEKTOWE W PSALTERZU PUŁAWSKIM I BIBLIJ J. WUJKA
W PORÓWNANIU Z PSALTERZEM FLORIAŃSKIM

Funkcjonowanie opozycji aspektowych w I części *Psalterza floriańskiego* autorka przedstawiła w oddzielnym artykule¹ i dlatego w tym miejscu - mówiąc o *Psalterzu floriańskim* - nie będzie przytaczała materiałowego poświadczenia dla formułowanych sądów.

W I części PF jedną jednostkę leksykalną łacińską w wielu wypadkach tłumaczy kilka odpowiedników polskich, które nie zawsze można traktować jako synonimy, tj. elementy wymieniałe się ze względu na podobieństwo znaczeniowe. Często jest tak, że jeden czasownik polski obsługuje część form gramatycznych danej jednostki łacińskiej, zaś pozostałe tłumaczy inny; mamy wówczas do czynienia z tzw. parą aspektową.

W stosunku komplementarnym pozostają w I cz. PF przede wszystkim czasowniki typu *wpuścić* - *wpuszczać*. Oba są najczęściej prefiksowane, z których pierwotny jest dokonany. Funkcjonowanie czasownika dokonanego (DK) jako członu nacechowanego opozycji jest bardziej ograniczone (brak czasu ter., imiesłowu na -ąc) i stąd w większym stopniu niż czasownik niedokonany (NDK) potrzebuje on uzupełnienia w postaci czasownika NDK.

O uzupełniającej roli członu NDK w parach typu *wpuścić* - *wpuszczać* świadczy m. in. to, że formy od czas. NDK nie mogą obsługiwać w I cz. PF łac. perf., fut., nie tworzą też imiesłowu biernego na -n, -t.

¹ Z. Krążyńska, *Opozycje aspektowe w Psalterzu floriańskim*, "Slavia Occidentalis" 1978, t. 35.

Charakterystyka morfologiczna par typu *wpuścić - wpuszczać* przedstawia się następująco:

1) oba czasowniki - o czym wspomniano wyżej - są najczęściej prefiksowane;

2) człon DK to albo czasownik o temacie na -i, w dalszej kolejności rdzenny spółgłoskowy (*zażec*) lub samogłoskowy (*odegnąć*), rzadko o temacie na -ną (*wytargnąć, wyrzygnąć*);

3) temat czasownika NDK kończy się przede wszystkim na -a (-wa), np. *odganiać, poznawać*, inne są nieliczne (*przewodzić, obłoczyć*), niekiedy towarzyszy im zmiana w obrębie rdzenia (*rozkwi- rać* lub przykłady wyżej).

A zatem - tak jak pisał J. Kuryłowicz (Kur₁) - formant -a, zmieniając swoją wcześniejszą funkcję (pierwotnie oznaczał iteratywność, a potem duratywność czynności), staje się wykładnikiem niedokonaności. Zwraca natomiast uwagę wyraźna dominacja par aspektowych typu pref. -i : pref. -a i wyjątkowe pojawianie się opozycji pref. -ną : pref. -a, której przypisuje się znaczącą rolę w formowaniu się słowiańskiego systemu aspektowego (Kur₂, Ném). Biorąc pod uwagę stan w języku staropolskim, trafniejsze wydaje się ujęcie bardziej ogólne, podobne do zaproponowanego przez W. Śmiecha (Śm₁), a mianowicie: w kształtowaniu się systemu aspektowego idzie o opozycję, w której od czasownika DK prefiksowanego powstaje czasownik pochodny NDK o temacie na -a.

Funkcjonowanie par typu *kwiść - zakwiść* (czasownik nieprefiksowany i pochodny prefiksowany) jest w I cz. PF dwojakie. Część z nich (20%) pozostaje w stosunku komplementarnym, takim samym jak czasowniki *wpuścić - wpuszczać*, pozostałe jednak nie wykazują przyporządkowania członów prefiksowanego i nieprefiksowanego do określonych łacińskich form gramatycznych. Najwyraźniej widać to w perf. i fut., które mogą być tłumaczone bądź czasownikiem nieprefiksowanym, bądź prefiksowanym, często jednym i drugim.

Nie rozłączny, ale przeważnie krzyżujący się rozkład form członów pary typu *kwiść - zakwiść* jest konsekwencją stanu wcześniejszego, kiedy aspekt warunkowany był znaczeniem czasownika i nie podlegał gramatyzacji. Stąd czasowniki nieprefiksowane mogły mieć wartość DK. W pewnym stopniu właściwość tę pokazują czasowniki staropolskie (Dor, Str) i szesnastowieczne (SK).

Trudno jednak z powyższego wyciągać wniosek, że wszystkie czasowniki nieprefiksowane, które w PF nie pozostają w stosunku

komplementarnym do odpowiedników prefiksowanych, to czasowniki ambiwalentne pod względem aspektu. Bardziej prawdopodobne wydaje się, że mamy do czynienia z pewną tendencją wyrównawczą: czasowniki nieprefiksowane o wartości DK otwierają niejako miejsce dla podobnie zbudowanych czasowników NDK dopuszczając je do obsługi zarezerwowanych dla czasowników DK kategorii gramatycznych np. *perfectum*.

Ważniejsze jednak wydają się procesy polegające na wzajemnym oddziaływaniu par typu A (*wpuścić - wpuszczać*) reprezentujących pierwotny stan opozycji aspektowych i par typu B (*kwiść - zakwiść*), w których korespondencja między czasownikami motywowana jest niezgramatyzowanymi stosunkami słowotwórczo-semantycznymi.

Oddziaływanie typu A na B polega na przewartościowaniu zależności między czasownikami tworzącymi parę B, która może stać się nową odmianą opozycji aspektowej. Trzeba tu podkreślić, że pod względem formalnym nie zachodzi żadna zmiana. O powstaniu pary aspektowej świadczy m. in. rozłączne funkcjonowanie części czasowników typu *deptać - zdeptać* w I cz. PF. W dalszej kolejności człon DK może uzyskać odpowiednik NDK wedle schematu tworzącego pary typu A i dochodzi do powstania ciągu trójczłonowego *świecić - oświecić - oświecać*, w którym czasownik DK wchodzi w podwójne zależności: *świecić - oświecić* oraz *oświecić - oświecać*.

Oddziaływanie typu B na A prowadzi do zastępowania opozycji *zgrzeszyć - zgrzeszać* przez *zgrzeszyć - grzeszyć* (Śm_2). Etapem przejściowym byłby ciąg trójczłonowy *zgrzeszyć - zgrzeszać - grzeszyć*. Być może niektóre pary w PF są już wynikiem takiej derywacji, np. *przybliżyć - bliżyć*.

Oddziaływanie typu B widoczne jest także w:

1) krystalizowaniu się wartości aspektowej ambiwalentnych czasowników prostych, np. *bić* ze względu na powstanie prefiksowanego DK *pobić*, staje się z czasem NDK i w rezultacie powstaje opozycja typu B (niepref. NDK - pref. DK);

2) zmianie wartości aspektowej czasowników prostych z DK na NDK, np. DK *mrzeć* → NDK *mrzeć* pod wpływem pref. DK *umrzeć*; dalej jak w typie A, co daje znowu ciąg trójczłonowy *mrzeć - umrzeć - umierać*.

Logicznym uzupełnieniem wymienionych kombinacji są pary czasowników nie zróżnicowane aspektowo (oba człony NDK czy DK), któ-

re powstają przez powielanie tych samych schematów słowotwórczych, jakie są właściwe dla par aspektowych (por. z PF *błogosławić - błogosławiąc*).

Przedstawione zależności ująć można w 4 podstawowe schematy derywacyjne:

A) DK → NDK przez sufiksację (*oddalić - oddalać; wrócić - wracać*),

B) NDK → DK przez prefiksację (*deptać - zdeptać*),

C) DK → NDK przez deprefiksację (*zgrzeszyć - grzeszyć*),

D₁) NDK → NDK przez zmianę samogłoski rdzennej, sufiksację, prefiksację, prefiksację i sufiksację (*brać - birać, błogosławić - błogosławiąc, ruszać - poruszać, czekać - oczekiwać*),

D₂) DK → DK przez prefiksację czasownika nieprefiksowanego lub prefiksowanego (*dać - podać, pomóc - wspomóc*).

Kończąc te uwagi warto podkreślić, że z tendencji o charakterze innowacyjnym, najwyraźniej przejawia się w I cz. PF wciąganie w opozycję aspektowe par czasowników o budowie czasownika nieprefiksowanego i pochodnego prefiksowanego (typ B).

Analiza opozycji aspektowych w *Psalterzu puławskim* (PP) na tle stanu z PF nie wykazuje zasadniczych zmian w ich funkcjonowaniu. Daje się jednak zaobserwować nasilenie niektórych procesów, zapowiadanych mniej lub bardziej wyraźnie przez PF. Trzeba jednak mieć na uwadze, że w PP załamują się przede wszystkim pewne reguły rządzące przekładem I cz. PF, co jest główną przyczyną różnic między tekstami. Nie dba się m. in. tak rygorystycznie o odróżnianie form *perfectum* od *imperfectum* nie przestrzega się zasady, wedle której rozdzielano w PF formy od pary aspektowej typu A (*oddalić - oddalać*), odchodzi się od sztywnego nieraz przyporządkowania określonych czasowników do danych jednostek leksykalnych czy nawet form gramatycznych łacińskich. Dopiero spojrzenie na tekst PP przez pryzmat właściwości przekładu PF pozwala formułować obserwacje na temat ówczesnego stanu języka.

Interesujące jest przyjrzenie się sposobom oddawania w PP form łac. *imperfectum*. Jeśli na miejsce łac. *imperfectum* wprowadza się w PP polskie *imperfectum*, to jego odpowiednikiem w PP jest zawsze czasownik NDK w czasie przeszłym złożonym, np. *błogosławiachą* (*benedicebant*) 61/4 - PP *błogosławili*; *przysięgachą* (*jurabant*) 101/9 - *przysięgali*; *możliwiasze* (*loquebatur*) 98/7 - PP *możliwał*. Natomiast tam, gdzie łac. *imperfectum* odpowiada w PF czasownik NDK w czasie przeszłym złożonym, w PP może się pojawić czasownik DK, np. *jeźm*

się uśmierzał (*humiliabar*) 34/17 - PP *jeśm się uśmierzył; jeśm zapłacił* (*exsolvebam*) 68/6 - PP *jeśm zapłacił; czynili* (*agebant*) 13/5 - PP *uczynili; wracali się* (*revertebantur*) 77/38 - PP *wrócili się*.

Przytoczone przykłady pokazują, że na miejsce łac. *imperfectum* postawić można czasownik DK, a ponadto rodzi się wątpliwość; czy niektóre formacje NDK prefiksalnie-sufiksalne o temacie na -a nie były tworami sztucznymi, wywołanymi przez przyjęte reguły przekładu form łacińskich, co oczywiście świadczy o produktywności zastosowanej techniki słowotwórczej. Zresztą jej żywotność potwierdza także PP, por. *Bo zloszczę moje weszły sę na moję głowę y yako brzemyę czyęszkyye vczypzayę mye* (*gravatae sunt super me*) 37/4 - PF: *vczęszili se sę nademno; Zyaway gospodnu drogy twoye* (*revela*) 36/5 - PF: *ziaw; Gdy vbyal ye szukaly yego* (*Cum occideret eos quaerebant eum*) 77/38 - PF: *Gdy zabye ie szukachę iego*. Odnosząc nowe formacje do wydzielonych wyżej schematów par aspektowych, powiemy, że rozwijają typ A (*oddalić - oddalać*).

Częściej jednak, niezależnie od konkretnych, bardzo zróżnicowanych czynników sprawczych, zmiany obserwowane w PP prowadzą do wzmocnienia opozycji typu B (*deptać - zdeptać*) i C (*zgrzeszyć - grzeszyć*). Wskazać tu można:

- 1) prefiksację czasowników nieprefiksowanych,
- 2) zastępowanie formacji o temacie na -a przez temat na -i,
- 3) deprefiksację.

Ad 1. Czasowników prefiksowanych, które byłyby w PP nowymi hasłami, jest niewiele, ale ważne jest także częstsze występowanie czasowników prefiksowanych, znanych już w PF. Mimo że nie prowadzi to do znacznego liczebnego wzrostu par typu B, jednak wzmocniona pozycja tekstowa czasownika prefiksowanego derywowanego od nieprefiksowanego nie jest obojętna dla dalszego rozwoju omawianych opozycji. Nowymi hasłami w PP są: *zawolać - Zawolał ku bogu nawysszemu* (*clamabo*) 56/3 - PF: *wołać będą; wsadzić - y wsadził yesz korzenye yey y napelnyla zyemyę* (*plantasti*) 79/10 - PF: *sadził jeś; wydać - I wydał gradom skot gich* (*tradidit*) 77/53 - PF: *dał jest; zawznieć - Zawznmaly y zamęczily szye wody gych* (*sonuerunt*) 45/3 - PF: *wzniały są; nałajac - nyeprzyczcel nalaye bogu y lyud glupę rozgorzył umyę twoye* (*improperavit*) 73/19 - PF: *łajał*. Ponieważ w przytoczonych zdaniach tłumaczone są w zasadzie łac. czasowniki nieprefiksowane, można by się zastanawiać, czy nie wpływają one hamująco na wybór polskich odpowiedników prefiksowanych w PF, chociaż z drugiej strony znaj-

lujemy tam wcale nie odosobnione przykłady oddawania łac. czasownika nieprefiksowanego polskim prefiksowanym, np. *plantasti* - wszczepiła jest je PF 43/3.

Ad 2. Jeśli czasownik prefiksowany (PP) zamiast nieprefiksowanego (PF) pojawiał się przede wszystkim, gdy tłumaczono łac. *perfectum* i *futurum*, to rezygnacja w PP z formacji o temacie na -a (zazwyczaj prefiksowanej) wiąże się z łacińskimi formami imperf., praes., imperat., part. praes. act. oraz inf., np. *Zgromadzcie yego (congregate)* 49/6 - PF: *zgromadzajcie*; *Bo błogosławijęcy gy bydlęcy będy (benedicentes)* 36/23 - PF: *błogosławiający*; *a niechcący zgrzeszycy (nolite peccare)* 4/5 - PF: *zgrzeszajcie*, por. też cytowane przykłady z imperf. (s. 82), a także podstawianie czasowników o innych tematach: *Zbawyl wem yes nas od męczęcych nas (de affligentibus)* 43/9 - PF: *udręczających*; *obeymy suny szmyercy pobytych (mortificatorum)* 78/12 - PF: *umarzających*; *Jedly y poklonyly shy (adoraverunt)* 21/32 - PF: *pochwalali*; *Wyelmoszcy boga semny (magnificate)* 33/3 - PF: *wieliczajcie*.

Wydaje się, że występowanie w wymienionych kategoriach gramatycznych czasowników na -a, jeśli są tworam i jednostkowymi, należy traktować z dużą ostrożnością, ponieważ niekiedy mogą być elementami sztucznymi utworzonymi zgodnie z żywymi wówczas i produktywnymi mechanizmami słowotwórczymi. Takie jednostkowe poświadczenia mają w PF np. *zapłacać*, *błogosławić*, *udręczać*, *wieliczać*, *pokuszać*.

Ad 3. Presja par typu B (*deptać* - *zdeptać*) widoczna jest w PP także w czasownikach powstałych prawdopodobnie przez deprefiksację. Nowe hasła, nie poświadczone w I cz. PF, to: *czyścić* - *szrzyebro [...]* *czyszczonye szyedmkroczy (purgatum)* 11/7 - PF: *oczyszczono*; *placić* - *placzy my (retribuet)* 17/23 - PF: *opłaci*; *prować* - *Gospodny proważy my wprowadze twoy (deduc)* 5/9 - PF: *odproważy*; *gardzić* - *ny gardzy proszby (ne despexeris)* 54/1 - PF: *nie wzgardza*; *kryć* - *ny naprawdy mey nyekryl yesm (non abscondi)* 31/5 - PF: *nie skrył* *jeśm*; *łgać* - *lgaly yamy (mentiti sunt)* 77/40 - PF: *zeigali są*; *mieszać* - *pyczye moye z płaczem myeszalesm (misceram)* 101/10 - PF: *smieszał* *jeśm*.

Ostatnią wreszcie tendencją zarysowującą się w PP jest częstsze niż w PF pojawianie się derywowanych czasowników NDK typu *bywać*, *omywać*. Co do ostatnich, to wyprowadzić je można z ciągu trójczłonowego, tj. NDK niepref. → DK pref. → NDK suf. (*świecić* - *oświecić* - *oświecać*, por. s. 81), jednak w pewnym momencie - pod

wpływem prefiksowanych formacji NDK - dojsć chyba też mogło do uniezależnienia się prefiksально-sufiksalnych czasowników NDK od pośredniego ogniwa DK i do powstawania NDK dubletów bezpośrednio od nieprefiksowanych czasowników NDK. Tworzyłyby one pary typu D (s. 82). A oto przykłady: *Ieniesz pospolu semnø slotke byral karmye* (capiebas) 54/15 - PF: brał jeś; *a yęzig twoy przypyewal yest lesz* (con-cinnabat) 49/20 - PF: śpiewał jest; *omywacz będę przes kolszda nocz loze moye* (lavabo) 6/6 - PF: myć; *A yęzyg moy przemyslyacz będzie sprawyedlnoszcz twoyę* (meditabitur) 34/32 - PF: pomnieć będzie; *tobie będę wydawacz krolyowye dary* (offerent) 67/32 - PF: ofierować będą.

Inne, nasilające się procesy słowotwórcze, pokazują w PP nowe formacje z -ną (usiłuchnąć, posłuchnąć, stargnąć, wzdźwignąć, pomilknąć, potknąć) oraz odimienne z tematem na -e (schorzeć, schytrzeć, zmaleć). W opozycji aspektowej z czasownikiem NDK pozostaje tylko wzdźwignąć (wzdźwigać).

Tłumaczenie Psalterza w Biblii J. Wujka z końca XVI wieku zestawione z PP ukazuje skok, jaki dokonał się w zakresie budowy czasowników w polszczyźnie renesansowej. Biorąc pod uwagę tylko zamiany sprowadzające się do podstawiania czasowników z wyższego piętra derywacyjnego (trzeba dodać, że stanowią one przeważającą większość), otrzymamy wgląd w najważniejsze tendencje wyznaczające dalszy rozwój opozycji aspektowych.

Różnice przedstawiono wedle wymienionych na s. 82 podstawowych typów derywacyjnych.

A) DK → NDK przez sufiksację: *przed nym padną wszyscy* 21/32 - W: będą padać; *Tako blogoslawycz nie będę do mego zywota y wgyumę twe wzniosę ręce moye* 62/6 - W: będę podnosił; *tegodla przes wyny sprawyl yesm szyercze moye y vmyl yesm {...} ręce* 72/13 - W: tom usprawiedliwiał, omywałem; *any przyszygę welszy blysznyemu swemu* 23/4 - W: przysięgał; *Wzywały gospodna a on wysluchal ye* 98/7 - W: wysłuchiwał; *Brat nyeodkupy* 48/7 - W: odkupuje; *Gdy sstōpyę weskażę* - W: zastępuję.

B) NDK → DK przez prefiksację: *Koronowałeś gy y postawylesz gy na dzyala ręku twoych* 8/6 - W: ukoronowałeś; *Przeto wyeszyelilo szye szyercze moye y radował szye yęzyk moy* 15/9 - W: uweseliło się; *rozradował się; kopaly przed oblyczym moym yamę y wpadly wnyę* 56/9 - W: wykopali; *Onyemyal y vsmyerzyl yesm szye y mylczal yesm od dobrych* - W: zamilczałem; *Z nyeba vslyszany vczynyl yes sōd zyemya drzala y odpoczunęła* 75/8 - W: zadrżała; *Bo vderzyl opokę y plynęły wody y strumyeny wezbrały* 77/23 - W: wypłynęły; *Blogoslawyl yes boze zyemyę twoyę odwroczył yes yentstwo*

yako 84/1 - W: ublogostawieś. W typie tym najwyraźniej przejawia się dążenie do zharmonizowania czasowników pod względem aspektu w obrębie wypowiedzenia.

D₁) NDK → NDK:

a) przez sufiksację: yenze yadł chlyeby moye 40/10 - W: jadał; Oczy moye ku wyernym zyemye aby szyedzely semnø 100/8 - W: aby siadali; Szyedźcz przeczywo brata twemu molwyl yes 49/21 - W: mawiałeś:

b) przez prefiksację: Nyeprzychodzy my noga pychy a ręka grzesznego nye ruszay mye 35/12 - W: niech nie porusza; Nye daway mye myedzy dusze zamficzayace mye 26/18 - W: podawaj.

c) przez prefiksację czasownika prefiksowanego: Powyadacz będę ymyę twe braczy moyey 21/23 - W: będę opowiadał; a wyelye gich wataye na-przeczywo mnye 3/1 - W: powstają.

d) przez prefiksację i sufiksację: y w yutrzy będę myszlycz o to-bie 62/7 - W: rozmyślał; Strzecz będzie grzeszny prawego y skrzytacz bę-dzye nayn 36/12 - W: podstrzegał; Gdy szye blyżą kumnye szkodnyczy aby yedly myęso moye 26/3 - W: przybliżają się; y skuszal yesm szye y myotl yesm duch 76/6 - W: umiatałem; nyemylczy any vkaznyon bōdz boze 82/1 - W: zamilczaj; z sufiksami - (o, i//y)wa: Oczy yego na vbogyego patrzaj 9/31 - W: upatrują ubogiego; synowye czudzy przestarzely są szye y chra-maly od swych drog 17/49 - W: uchramowali; boze moy nye myesz kay 39/24 - W: omieszkiwaj; y czakacz bōdø ymyenya twego 51/9 - W: oczekiwał; my-loszyerdza boza na wyeky pyacz będę 88/1 - W: wyspiewywać.

D₂) DK → DK:

a) przez prefiksację: Bo yesz vczynyl sąd moy y przaj moyę szadlesz nastoylczu yensze sądzisz sprawyedlywocz 9/4 - W: zasiadłeś; I nyeprzycza-czelye dalesz mnye tylem y nyenawydzące mnye zagladzyl yesz 17/44 - W: podałeś; wezmymcze psalm a daycze bemben 80/2 - W: podajcie; gospodne kedy wesrzysz? wroczy duszę moyę od gych zloszczy - W: przywróć; Ale wy yako lyudze zemrzecze y yako yeden ze kszyfšzøt padnyecze 81/7 - W: upa-dniecie.

b) przez prefiksację czasownika prefiksowanego: alye my wstaly y podnyeszyenymsy 19/9 - W: myśmy powstali; bo nye zgardzyl any potępyl proszby vbogych 21/25 - W: wzgardził; Bo ya potrzebuyfczy y vbogy yesm boze pomozy my 36/42 - W: wspomóż.

c) przez prefiksację i sufiksację czasownika prefiksowanego: wszytkę yego poszczyelyf przewroczył yes 40/3 - W: sprzewracałeś. Tylko jeden przykład.

Ilustrując wymienione wyżej typy zmian autorka ograniczyła

się tylko do podawania przykładów z czasownikami jednotematycznymi, które tym samym pozostają w zależności: podstawa słowotwórcza - derywat. Jest ich tak dużo, że zbędne stały się podbudowanie rozważań cytataми, które wprawdzie ukazują te same procesy, ale za pośrednictwem czasowników synonimicznych, np. *wiesieścić się* - W: *rozradować się* 12/6; *koronować* - W: *obtoczyć* 5/15; *chwalić* - W: *wysławiać* 14/5; *plenić* - W: *rozszerpywać* 43/12; *śpiewać* - W: *wykrzykać* 46/1 i wiele innych. Zasady tej nie zawsze autorka przestrzegała zestawiając PP z PF, ponieważ chodziło o uwypuklenie zarysowujących się w PP zmian (różnice między tymi tekstami w zakresie opozycji aspektowych nie są wielkie).

Ze względu na liczbę poświadczeń wyodrębniają się typy: B, tj. NDK → DK przez prefiksację (*koronować* - *ukoronować*), D₁d, tj. NDK → NDK prefiks.-sufiks. (*czekać* - *oczekiwać*) oraz A, tj. DK → NDK przez sufiksację (*umyć* - *omywać*). Przykłady pod punktem D₁d pokazują, jak łatwo dochodziło do zamiany czasowników typu *czekać* na *oczekiwać*, z czego wcale nie wynika, że każdy czasownik NDK prefiks.-sufiks. jest derywatem od czasownika prostego NDK. O wątpliwościach nasuwających się przy analizie słowotwórczej formacji takich, jak *rozmyślać* itp. autorka pisała na s. 85. Tu można tylko dodać, że łatwość, z jaką podstawia się za czasownik prosty NDK czasownik prefiks.-sufiks. oraz brak dla niektórych formacji członu DK prefiksowanego (np. *oczekać*), świadczą o możliwości derywowania czasowników w rodzaju *oczekiwać* bezpośrednio od *czekać*. Byłyby to czasowniki powielające swą budową ostatni człon ciągu trójczłonowego typu *świecić* - *oświecić* - *oświecać*.

Analiza przekładu J. Wujka prowadzi do następujących wniosków:

1) nasila się tendencja do zastępowania czasowników prostych formacjami derywowanymi,

2) w związku z tym wydaje się prawdopodobne, że czasowniki proste NDK mogą się stać podstawą słowotwórczą dla NDK formacji prefiksalnie-sufiksalnych typu *oczekiwać*,

3) wzrost liczby derywowanych czasowników NDK prowadzi do wzmocnienia opozycji aspektowych typu A (*wpuścić* - *wpuszczać*), które obok najczęstszej dotychczas formy pref. -i : pref. -a, przyjmować zaczynają też postać pref. -a, ną : pref. -(o, y||i) wa.

Porównanie kolejnych przekładów *Psałterza* pokazuje, w jakim

stopniu opozycje aspektowe uzależnione są od aktualnych tendencji słowotwórczych i jak te ostatnie ulegają modyfikacji pod wpływem funkcjonowania opozycji aspektowych.

WYKAZ ŹRÓDEŁ I LITERATURY

- PF - Psalterz floriański łacińsko-polsko-niemiecki. Staraniem i pod redakcją Ludwika Bernackiego, Lwów 1939.
- PP - S. S i o Ń s k i, Psalterz Puławski, Warszawa 1916.
- W - J. W u j e k, Biblia to jest księgi Starego i Nowego Testamentu, Kraków 1899.
- Dor - W. D o r o s z e w s k i, O znaczeniu dokonanym osnów czasownikowych Prace Filol., 1926, t. X.
- Kur₁ - J. K u r y ł o w i c z, Imperfectum i aspekt w języku staro-cerkiewno-słowiańskim, "Zeszyty Naukowe UJ" 1960, Prace Językoznawcze, z. 3.
- Kur₂ - J. K u r y ł o w i c z, La genèse d'aspects verbaux slaves, Prace Filol. 1929, t. XIV.
- Něm - I. N ě m e c, Genese slovanského systému vidového, Praga 1934.
- Sk - T. S k u l i n a, O aspekcie czasowników w słowniku Jana Mączyńskiego, "Zeszyty Naukowe UAM" 1959, Filologia, z. 3.
- Str - Z. N. S t r i e k a ł o w a, Iz istorii polskiego glagolnogo wida, Moskwa 1968.
- Śm₁ - W. Ś m i e c h, Funkcje aspektów czasownikowych we współczesnym języku ogólnopolskim, Łódź 1971.
- Śm₂ - W. Ś m i e c h, Rozwój form czasu teraźniejszego czasownika w języku polskim, Łódź 1967.

Uniwersytet im. A. Mickiewicza
Poznań

Zdzisiawa Krężyńska

ASPECT OPPOSITIONS IN PULAWSKI PSALTER AND THE BIBLE
(ED. AND TRANSL. BY J. WUJEK) AS COMPARED TO FLORIAŃSKI PSALTER

Different functioning of verb pairs of the type *wpuścić-wpuszczać* from the type *kwiść-zakwiść* proves that aspect oppositions were developed originally according to the following word-formation pattern: a perfective verb form - an imperfective verb form derived by suffixation. In Old Polish the stem of the perfective form in a verb pair usually ended with *-i*.

Further development of aspect oppositions results from the interaction of verb pairs which either are or are not an aspect pair. Consequently, there is a considerable effect of current word-formation tendencies on aspect oppositions or quite the opposite! word-formation mechanisms may be modified as the result of functioning of aspect oppositions.